

Cristina Godun

<https://orcid.org/0000-0002-0018-4511>

Uniwersytet Bukareszteński
Bukareszt, Rumunia

Stanisław Lem w Rumunii Przekłady i recepcja

Stanisław Lem in Romania: Translations and Reception

Abstract: The article discusses the reception of Stanisław Lem's work in Romania, with particular emphasis on the translation of his oeuvre into Romanian. This subject is important due to the growing interest in science fiction literature and Lem's unique position: apart from Andrzej Sapkowski (representing the fantasy genre), he remains the only Polish science fiction author whose works have been translated into Romanian. The article provides an overview of the various forms and channels through which Lem's work reaches Romanian readers, primarily through translations, literary criticism, and cultural events associated with the writer. The study highlights the importance of direct translations from Polish and the impact of indirect translations on the perception of Lem's work, while also acknowledging the role of cultural promotion. The research includes an analysis of existing literature, a review of translations and an examination of literary blogs. The findings indicate that although Lem's work is highly esteemed among science fiction enthusiasts, he remains a niche writer in Romania. The article contributes to a broader understanding of the reception of Polish literature in Romania and the role of translations in shaping the image of Polish literature in Romanian culture.

Keywords: Polish science fiction, reception of Lem's work, indirect translation

Abstrakt: Artykuł porusza temat recepcji twórczości Stanisława Lema w Rumunii, ze szczególnym uwzględnieniem przekładów jego dzieł na język rumuński. Zagadnienie to jest istotne z powodu rosnącego zainteresowania literaturą science fiction oraz unikalnej pozycji Lema jako jedynego polskiego autora SF, nie licząc Andrzeja Sapkowskiego jako przedstawiciela gatunku fantastyki, przetłumaczonego na rumuński. Tekst prezentuje przegląd różnych form i środków przekazu, przez które twórczość Lema dociera do rumuńskich czytelników, w tym głównie przekłady, krytykę literacką i wydarzenia kulturalne związane z sylwetką pisarza. W opracowaniu podkreślono znaczenie bezpośrednich tłumaczeń z języka polskiego i wpływ tłumaczeń pośrednich na percepcję dzieła Lema oraz rolę wydarzeń kulturalnych w promowaniu jego twórczości. Badania obejmują analizę istniejącej już literatury, a także przegląd tłumaczeń i blogów literackich. Wyniki badań pokazują, że nawet jeśli twórczość Lema jest bardzo doceniana w kręgach pasjonatów literatury SF, w Rumunii nadal jest on pisarzem niszowym. Artykuł przyczynia się do szerszego zrozumienia recepcji literatury polskiej w Rumunii oraz roli tłumaczeń w kształtowaniu obrazu polskiej literatury w rumuńskiej kulturze.

Słowa kluczowe: polska fantastyka naukowa, recepcja przekładów Stanisława Lema, przekład pośredni

Stanisław Lem to nazwisko rozpoznawalne na całym świecie. Miłośnicy rumuńskiej fantastyki naukowej polskiego pisarza utożsamiają z polską literaturą science fiction nie tylko ze względu na rozmiar jego twórczości, który czyni z Lema klasyka gatunku, lecz także dlatego, że jest on, niestety, jedynym polskim autorem SF przetłumaczonym na język rumuński. Drugim znanym rumuńskim czytelnikom tytanem gatunku fantastyki jest Andrzej Sapkowski, ale twórczości obu pisarzy nie można ze sobą zestawiać, gdyż należą do różnych podgatunków literatury fantastycznej: Lem jest mistrzem filozoficznej i futurologicznej science fiction, podczas gdy Sapkowski skupia się na kreowaniu epickich światów fantastycznych pełnych magii i przygód¹. Wtajemniczonym w literaturę SF zapewne nieobce jest nazwisko Jacka Dukaja, który pomimo tego, że nie został przetłumaczony na rumuński, ani bezpośrednio z języka polskiego, ani za pośrednictwem innego ogólnie używanego języka (co jest powszechną praktyką w gatunku rodzimej literatury SF), jest jednak wymieniany w rumuńskim fandomie w kilku artykułach jako „najwybitniejszy współczesny polski pisarz fantastyczno-naukowy” (Cholewa, 2015; Zwierzchowski, 2015).

„Najczęściej tłumaczony polski pisarz (na 52 języki, z ponad 41 milionami wydrukowanych egzemplarzy), (...) autor dzieła o wielkiej różnorodności” (2021, *anul Stanisław Lem...*, 2021) doczekał się pozytywnych, choć nielicznych recenzji, zwykle związanych z ukazaniem się nowego przekładu. Z jednej strony dowodzi to tego, że gatunek SF jest raczej niszowy, a z drugiej obnaża mniej przyjemną rumuńską rzeczywistość środowiska literackiego: brak krytycznej tradycji przekładu i recepcji tłumaczonych tekstów. Prasa i blogi literackie rozpisują się o Lemie w samych superlatywach jako o: „mistrzu literatury science fiction,

¹ W artykule czasopisma „Cultura” zatytułowanym *10 autori polonezi în trenduri [10 polskich modnych autorów]* czytamy, że „podczas gdy Sienkiewicz i Mickiewicz byli autorami mającymi duży wpływ na literaturę rumuńską, obecnie najczęściej czytany polski autorami w Rumunii są Olga Tokarczuk i Andrzej Sapkowski” (*10 autori polonezi...*, 2022); jeśli nie zaznaczono inaczej, cytaty z języka rumuńskiego – tłum. własne.

wielkim humaniście i futurologu” (Graur, 2006); „ostatnim romantyku Kosmosu i ostatnim proroku epoki, w której wydawało się, że ludzkość zdoła przezwyciężyć sprzeczności i zjednoczyć się pod auspicjami rozumu, by podbić Wszechświat” (Graur, 2006); „ostatnim twórcy europejskiego Oświecenia”² (Graur, 2006); „wielkim Pisarzu, wielkim Człowieku, wielkim Sumieniu naszych czasów (...), najpopularniejszym autorze SF na całym świecie po H.G. Wellsie” (Geambașu, 2006); „wielkim humaniście” (Mitu, 1976) i uczonym, który „tylko z urodzenia jest Polakiem”, bo „należy do całego świata, [i jest – C.G.] prawdziwym sumieniem ludzkości” (Mitu, 2006). Mniej górnolotnie wypowiada się o Lemie Constantin Geambașu. Tłumacz powieści *Golem XIV* (1997), *Eden* (1999) i *Solaris* (2014) uważa, że Stanisław Lem, którego miał okazję poznać osobiście, „wywarł znaczący wpływ na rozwój gatunku [literatury SF – C.G.], zarówno w Polsce, jak i za granicą, wyróżniając się oryginalną wizją, niezwykle różnorodnymi modelami wyobraźni, rygiorem i bogactwem leksykalnym” (Geambașu, 2006). Pojawiające się w prasie przekazy prowadzą do wniosku, że o Lemie-pisarzu nie można mówić inaczej niż pochlebnie, a „każda z jego książek zdaje się być indywidualnym eksperymentem filozoficzno-literackim ubranym w płaszczyk science fiction” – czytamy w recenzji *Głosu Pana* (Stanciu, 2020).

Recepcja twórczości Stanisława Lema w Rumunii odbywa się za pośrednictwem różnych form artystycznych oraz kanałów literackich, począwszy od tłumaczeń i publikacji, poprzez krytykę literacką, po wydarzenia kulturalne (spektakle, promocje książek, podcasty itp.). Teksty omawiające utwory Lema to zazwyczaj recenzje w przestrzeni internetowej lub w czasopiśmie gatunkowych, pojawiające się przy okazji wydania nowego przekładu bądź retranslacji, a także sporadyczne retrospektywy i przeglądy polskiej literatury SF pisane przez Polaków, tłumaczone oraz zamieszczane na łamach pism internetowych

² Opinia należy do tego samego autora, który kilka wersetów wcześniej w swoim artykule nazwał Lema „ostatnim romantykiem”.

(np. *Cu balonul pe Solaris* [Balonem na solaris] znanego pisarza literatury SF i fantasy, antologisty i redaktora Tomasza Kołodziejczaka, czy *O scurtă privire asupra SF-ului din Polonia* [Krótki zarys polskiej literatury fantastyczno-naukowej] autorstwa Oli Cholewy, członkini Śląskiego Klubu SF) (Cholewa, 2015; Kołodziejczak, 2015). Szczególną kategorię materiałów służących kontekstualizacji dorobku i przybliżeniu postaci Stanisława Lema rumuńskim czytelnikom stanowią parateksty: przedmowy, wstępy, posłowania i przypisy tłumaczy. Dostarczają one informacji o warsztacie pisarskim, poruszanych tematach, motywach i krytycznych komentarzach, nadając lekturze dodatkowy wymiar poznawczy.

Bardzo ważne dla przybliżenia osobowości i pisarstwa Lema są przede wszystkim opracowania rumuńskich polonistów: Stana Velei, Mihaia Mitu i Constantina Geambasu, których atutem jest znajomość języka, umożliwiająca bezpośrednie zetknięcie się ze złożonym i fascynującym uniwersum aksjologicznym Lema, a także dostęp do polskiego aparatu krytycznego. Stan Velea, zasłużony badacz literatury polskiej w Rumunii, poświęcił polskiemu twórcy science fiction krótki tekst omawiający raczej pobieżnie jego biografię, dorobek literacki oraz ogólny zarys zagadnień, które go nurtują.

Przenikliwie zagłębia się za to w filozoficzny, etyczny i literacki wszechświat Lema Mihai Mitu, który w przedmowie do *Cyberiad* (*Ciberiada*, Albatros, 1976), zatytułowanej *Un mare umanist: Stanisław Lem* [Wielki humanista: Stanisław Lem] (Mitu, 1976), trafnie ujmuje geniusz polskiego pisarza i analizuje główne punkty jego światopoglądu. Oprócz przedstawienia filozoficzno-etycznego wymiaru pisarstwa Lema (zawierającego takie zagadnienia jak np.: zgłębianie natury ludzkiej, krytyka technologii i postępu, problemy etyczne wynikające z wykorzystania sztucznej inteligencji, relatywizm moralny, krytyka społeczeństwa i systemów politycznych) Mitu zwraca uwagę na finezję językową autora, dzięki której konstruuje on wiarygodne światy fikcyjne, widząc w tej umiejętności dowód erudycji i geniuszu Lema. Nie bez powodu ma on „reputację jednego z najbardziej pomysłowych polskich stylistów” i „jednego z najnowocześniejszych twórców” (Csicsery-Ronay, 2010). Gęsty,

aluzyjny styl narracji, pełen filozoficznych odniesień i pojęć nie zawsze łatwych do rozszyfrowania, elementy satyry, groteski i ciętego humoru służące przedstawieniu gorzkiej refleksji nad społeczeństwem, technologią i ludzką naturą, biegłość, z jaką wymyśla niepowtarzalne neologizmy i frapujące kalambury, które niejako testują możliwości języka i przesuwają go poza granice tego, co znane – wszystko to sprawia, że jego utwory są absolutnie wyjątkowe. „Nawet gdy Lem nas rozśmiesza – zauważa Mitu – naszemu śmiechowi towarzyszą wyrzuty sumienia” (Mitu, 1976: 302), co w oczach tłumacza czyni z Lema wytrawnego moralistę, „swoistego Creangă epoki międzyplanetarnych podróźników” (Mitu, 1976: 303). Porównanie z rumuńskim klasykiem Ionem Creangă, twórcą literatury dla dzieci i młodzieży, wielkim znawcą ludzkiej natury, którego dzieła, a zwłaszcza *Amintiri din copilărie* [Wspomnienia z dzieciństwa], naznaczone są elementami fantastycznymi, ironią i humorem, ma na celu przybliżenie rumuńskim czytelnikom opowiadań z *Cyberiad*y i zbudowanie pomostu między dwoma dziełami, które pozornie są od siebie bardzo odległe, ale łączą je wyjątkowy humor i satyra.

Wartości stylistyczne, semantyczne i leksykalne pisarstwa Lema podkreśla również Geambașu w artykule *Stanisław Lem sau aventura semanticii* [Stanisław Lem albo przygoda z semantyką] (Geambașu, 2006) oraz w przedmowie do powieści *Eden* (Nemira, 1999) zatytułowanej *Eden sau funcția semantică a motivului călătoriei interplanetare* [Eden lub semantyczna funkcja motywu podróży międzyplanetarnej], a później włączonej do tomu esejów *Scriitori polonezi (secolul XX)* [Polscy pisarze (XX wiek)] (Geambașu, 2002). Geambașu zauważa, że Lem „konstruuje sytuacje i konteksty, w których ludzka aksjologia i kultura, ludzki aparat pojęciowy podlegają silnym zniekształceniom i naciskom” (Geambașu, 2002: 121), a ludzkie próby skutecznej komunikacji z wyższymi formami inteligencji są prawdziwą semajologiczną przygodą.

Szczególne miejsce wśród materiałów popularyzujących twórczość Lema w Rumunii i przybliżających czytelnikom niepowtarzalną osobowość polskiego autora zajmują wywiady, choć nie jest ich wiele i zazwyczaj stanowią przekłady rozmów opublikowanych wcześniej za

granicą. Obszerny tekst zatytułowany *Douăzeci și două de răspunsuri și două post-scriptumuri: interviu cu Stanislav Lem* [Dwadzieścia dwie odpowiedzi i dwa postscripta: wywiad ze Stanisławem Lemem] powstał w wyniku wielogodzinnych spotkań z twórcą oraz późniejszej, trwającej rok, korespondencji Istvana Csicsery'ego-Ronaya z Lemem. Tekst rzuca światło na jego pisarstwo i proces twórczy. Interesujące może być np. to, jak sam autor komentuje swoje stanowisko wobec polskiej krytyki literackiej i własne miejsce w polskiej literaturze w momencie przeprowadzania wywiadu:

Myślę, że dobrze byłoby pokrótce przedstawić mój stosunek do krytyki. Przez dwadzieścia lat od wydania mojej pierwszej książki Polska uważała mnie za pisarza przygodowego dla młodzieży, w gruncie rzeczy autora drugorzędnego. Polska nigdy mnie nie „odkryła”. Zaczęto mnie szanować [w kraju – C.G.] dopiero wtedy, gdy echa mojego sukcesu za granicą zaczęły rozbrzmiewać. W rzeczywistości nie liczyło się to, co pisali o mnie zagraniczni krytycy, ale raczej fakt, że zacząłem być szeroko tłumaczony, na ponad trzydzieści języków, i sprzedano miliony egzemplarzy moich książek (Csicsery-Ronay, 2010).

Lem ubolewa nad sytuacją literatury fantastyczno-naukowej w Polsce, gdzie, podobnie jak w Rumunii, „SF jest uważane za gatunek drugorzędny” (Csicsery-Ronay, 2010).

Bibliografia przekładów dzieł Stanisława Lema na język rumuński

Lista 13 przekładów Lema na język rumuński (w porządku alfabetycznym) została sporządzona na podstawie *Bibliografia traducerilor din literaturile slave (1945–2011)* [Bibliografia przekładów z literatury polskiej (1945–2011)] (Geambașu, red., 2011: 46–68) oraz *Bibliografia*

generală a ficțiunii speculative în România (începând cu 1856) [Ogólna bibliografia fantastyki spekulatywnej w Rumunii (od 1856 r.)], opracowanej i opublikowanej w kilku odcinkach przez Stefana Ghidoveanu³ na jego blogu Moshul SF – The Blog of Tomorrow’s World Explorers (Ghidoveanu, 2013). Lem został wspomniany również w obszernej, liczącej 2154 stron pracy *O istorie a traducerilor în limba română în secolul al XX-lea* [Historia przekładów na język rumuński w XX wieku] (Constantinescu, red., 2022), ale raczej telegraficznie: na stronie 1111, w rozdziale omawiającym serię wydawniczą opowiadań fantastyczno-naukowych; na stronie 1206, w rozdziale poświęconym tłumaczeniom publikowanym przez różne mołdawskie wydawnictwa; na stronach 1861 i 1864, w rozdziale prezentującym literaturę alternatywną i serię wydawniczą Nautilus.

- *Astronauții (Astronauti)*, przeł. Pericle Martinescu, Jadwiga Georgian, Seria SF, Tineretului, București 1964;
- *Catarul (Katar)*, przeł. Mihai Mitu, Nemira, București 1998; elektroniczne wydanie powieści z podtytułem detektywistycznym ukazało się w 2015 roku;
- *Centenar Stanisław Lem (Stulecie urodzin Stanisława Lema)*, przekł. i przypisy Adrian Grauenfels, e-book, Saga Publishing, Israel 2021. Tom zawiera dwa opowiadania przetłumaczone z angielskiego: *Vânătoarea (The Hunt – odkryte i opublikowane post mortem)* i *Al 7-lea voiaj (The 7th Voyage) z Dzienników gwiazdnych*;
- *Ciberiada. Povestiri despre roboți (Cyberiada. Opowiadania o robotach)*, przekł. i posłowie Mihai Mitu, Seria „Fantastic Club”, Albatros, București 1976; Seria „Nautilus”, Nemira, București 1994; 2013; *Ciberiada*, przeł. Ioana Diaconu-Mureșan, Curtea Veche, București 2021;
- *Eden*, przeł. Constantin Geambașu, Nemira, București 1999;

³ Ștefan Ghidoveanu jest tłumaczem, redaktorem w Radio România Cultural i twórcą najstarszego programu radiowego SF w Europie (pierwsza edycja: 27.01.1982), a także autorem blogu Moshul SF, poświęconego literaturze SF.

- *Edificiul nebunii absolute (Pamiętnik znaleziony w wannie / Memoirs Found in a Bathtub)*, przekł. z angielskiego i wstęp Cristian Tudor Popescu, Univers, București 1995;
- *Fiasco (Fiasko)*, przeł. Mihai Dan Pavelescu, Cartea Românească, București 2022;
- *Glasul Domnului (Głos Pana)*, przeł. Mihai Mitu, Colecția „Nautilus”, Nemira, București 1997;
- *Întoarcerea din stele. Golem XIV (Powrót z gwiazd; Golem XIV)*, przeł. z angielskiego Mihai Dan Pavelescu, Cristian Tudor Popescu, *Golem XIV*, przeł. z polskiego Constantin Geambașu, przedmowa Cristian Tudor Popescu, Univers, București 1997;
- *Norul lui Magellan (Obłok Magellana / The Magellan Nebula)*, przeł. Nicolae Mihăilescu, Teofil Roll, Seria „Cutezătorii”, Tineretului, București 1959 – wydanie zawiera glosariusz terminów naukowych;
- *Solaris*, przeł. Adrian Rogoz, Teofil Roll, Dacia, Cluj-Napoca 1974. Wydanie zostało opatrzone przedmową pisarza Adriana Rogoza pt. *Ciudatul erou al unui roman: limitele cunoașterii [Dziwny bohater powieści: granice wiedzy]* oraz posłowiem pisarza Iona Hobany. *Solaris* po raz pierwszy ukazał się w odcinkach w tym samym tłumaczeniu w latach 1967–1968, w czasopiśmie „Colecția de Povestiri Științifico-Fantastice” (nr 312–316, wyd. Știință și Tehnică). Późniejsze edycje opublikowano w latach: 1974, 1993 (Seria „Orbita”, Savas Press), 1995 (Savas Press) i 2014 (Seria „Nautilus”, Nemira). 47 lat od premiery wydano nowe tłumaczenie powieści *Solaris* (Paladin, București, 2014), autorstwa Constantina Geambașu;
- fragmenty *Reginald Gulliver: Eruntica* – zbioru fikcyjnych wstępów do nieistniejących dzieł, opublikowane w antologii *Întoarcere pe planeta albastră: avertisment ecologic [Powrót na Błękitną Planetę: ostrzeżenie ekologiczne]*, Lucian Hanu, Editura Politică, București 1989;
- trzy opowiadania z tomu *Cyberiada: Cei trei electrocavalieri*, przeł. Adrian Rogoz, Radu Tudor, „Seria Opowiadań Fantastyczno-Naukowych”, nr 259–260 (1965); *Istoria calculatorului numeric*

care a luptat împotriva balaurului, przeł. Adrian Rogoz, Teofil Roll, „Seria Opowiadań Fantastyczno-Naukowych”, nr 286 (1966); *A cincea expediție A sau consultarea lui Trurl*, przeł. Adrian Rogoza, Teofil Roll, „Seria Opowiadań Fantastyczno-Naukowych”, nr 388 (1971).

Można zatem stwierdzić, że obecnie w języku rumuńskim dostępnych jest 13 tytułów z literackiego dorobku Stanisława Lema, opublikowanych przez znane oficyny w prestiżowych seriach gatunku, takich jak: Kolekcja „Cutezătorii” (zapożyczkowana przez wydawnictwo Tinerețului w latach 1955–1969, a następnie przejęta przez oficynę Albatros w latach 1970–1990), Seria Science Fiction i Fantasy, kolekcja „Fantastic Club” (Albatros) oraz „Nautillus” (najdłużej działająca seria science fiction, fantasy i literatury grozy w Rumunii po 1989 roku, Nemira).

Kilka uwag na temat rumuńskich tłumaczeń

Nie wszystkie powieści Stanisława Lema zostały przetłumaczone bezpośrednio z języka polskiego. Częstą praktyką w rumuńskiej literaturze antycypacyjnej, częściowo zrozumiałą w realiach komunizmu, lecz trudną do usprawiedliwienia w dzisiejszych warunkach, było tłumaczenie autorów SF i fantasy z angielskiego, a być może także z rosyjskiego, na rumuński. Tak powstały przekłady: powieści *Fiasco* (*Fiasko*, 2022), *Întoarcerea din stele* (*Powrót z gwiazd*, 1997) i *Edificiul nebuniei absolute* (*Pamiętnik znaleziony w wannie*, 1995), dwóch opowiadań w e-booku *Centenar Stanisława Lema* (2021) oraz tekstu *Reginald Gulliver – Eruntica* (*Wielkość urojona*) opublikowanego w antologii *Powrót na Błękitną Planetę: ostrzeżenie ekologiczne* (1989) – wszystkie te pozycje zostały przełożone z języka angielskiego. Co istotne, rumuńskie wersje tekstów Lema przygotowali pisarze literatury antycypacyjnej, doskonale zorientowani w wymogach gatunku: Lucian Hanu, Cristian Tudor Popescu, Mihai Dan Pavelescu i Adrian Grauenfels. Nie oceniam jakości opracowań powstałych na podstawie angielskich wydań ani nie wypowiadam

się na temat możliwych przesunięć znaczeniowych lub stylistycznych wynikających z pośredniego transferu tekstu – wymagałoby to bowiem analizy kontrastywnej. Natrafiłam jednak na wymowny wywiad z pisarzem Pavelescu, autorem imponującej liczby przekładów SF⁴, m.in. *Fiaska i Powrotu z gwiazd* Lema, który nonszalancko oświadczył:

Tłumaczyłem z Cristianem Radu Popescu [*na. przeł. z angielskiego powieść Edificiului de nebunie absolute / Pamiętnik znaleziony w wannie – C.G.*] *Powrót z gwiazd* Stanisława Lema w bardzo prosty sposób: tłumaczyłem szybko i od razu, nie zwracając sobie w ogóle głowy stylizowaniem czy czymkolwiek innym, wysyłałem skończone fragmenty do [*na. dziennika – C.G.*] *Adevărul* (powieść ukazywała się przez cztery miesiące w felietonie na łamach *Adevărul literar-artistic*), a Cristi zamiatał po mnie i sprawiał, że wszystko brzmiało piękniej lub stosowniej; nigdy nie miałem na tyle ciekawości, by porównać moją (początkową) wersję z wersją ostateczną, więc nie mam pojęcia, komu należałoby się większe uznanie (de Szoke, 2012).

Tłumaczenie pośrednie wiąże się z wieloma zagrożeniami i wyzwaniem, takimi jak: niemożność wychwycenia i oddania wszystkich niuansów i subtelności kulturowych, błędy nieumyślnie nagromadzone i, co gorsza, wzmocnione przez ponowne opracowanie czy też odmienne interpretacje oryginału. Często zdarza się, że takie podejście wprowadza dodatkową warstwę interpretacji, co może skutkować ostateczną wersją zbyt daleką od pierwowzoru. Unikalny styl autora również może ztracić się w procesie pośredniego transferu, ponieważ każdy tłumacz wnosi własny styl i osobistą interpretację, co wpływa na spójność i autentyczność tekstu.

Część utworów Lema została przełożona na rumuński z języka polskiego w wyniku współpracy między tłumaczem znającym polski (Jadwiga Gruzińska, Teofil Roll), autorem filologicznego opracowania

⁴ W 2012 roku zadeklarował 295 przetłumaczonych przez niego książek (de Szoke, 2012).

oryginału a stylistą, najczęściej rumuńskim pisarzem literatury SF (Pericle Marinescu, Nicolae Mihailescu, Adrian Rogoz). Praktyka stylizowania tekstów była powszechna w okresie komunizmu, a każde prestiżowe wydawnictwo miało swoich stylistów. Efektem takiej współpracy są powieści: *Astronauții* (*Astronauci*, 1964), *Norul lui Magellan* (*Obłok Magellana*, 1959) i *Solaris* (przeł. A. Rogoz, T. Roll). Niewątpliwie najlepsze przekłady Lema na rumuński powstały bezpośrednio z języka polskiego – nie tylko ze względu na bezpośredni dostęp do oryginału, bez ryzyka zniekształceń wynikających z pośrednictwa innego języka czy nadmiernego szlifowania tekstu, lecz także dlatego, że ich autorzy (Mihai Mitu, Constantin Geambașu, Ioana Diaconu-Mureșan) są doświadczonymi tłumaczami, którzy wnikliwie odczytali warstwy leksykalno-stylistyczne i semantyczne utworów, oferując rumuńskiemu czytelnikowi powieści wysokiej jakości, często opatrzone aparatem krytycznym: *Ciberiada* (przeł. M. Mitu, 1994 oraz retranslacja I. Diaconu-Mureșan, Curtea Veche, 2021, wydanie luksusowe); *Catar* (przeł. M. Mitu, 1998, wydanie elektroniczne, 2015); *Golem XIV* (przeł. C. Geambașu, 1997); *Eden* (przeł. C. Geambașu, 1999); *Solaris* (przeł. C. Geambașu, 2014).

Najbardziej znane dzieło Stanisława Lema, wydana w 1961 roku powieść *Solaris*, która doczekała się adaptacji kinowej, zostało przełożone na rumuński dwukrotnie. Pierwsza wersja ukazywała się w odcinkach w periodyku literatury młodzieżowej „*Colecția Povestiri științifico-fantastice*” (numery 312–316), a w całości opublikowano ją dopiero w 1974 roku przez oficynę Dacia, jako współpracę Rogoza (pisarza-stylisty) i Rolla (autora opracowania filologicznego). Drugi przekład przygotował Geambașu; ukazał się w 2014 roku, nakładem Paladin. Decyzja wydawnictwa Dacia o wznowieniu *Solaris* w 1974 roku została uznana przez krytyków gatunku za wielki sukces tego roku, ponieważ powieść Lema ukazała się w czasie, gdy ideologiczne ograniczenia okresu komunizmu bardziej utrudniały niż zachęcały do publikowania nowych tytułów, a w 1974 roku fani literatury naukowo-fantastycznej ponieśli wielkie straty, gdyż zlikwidowano słynną kolekcję opowiadań science

fiction („Colecția de povestiri științifico-fantastice”), prawdziwą legendę rumuńskiej fantastyki naukowej (Ghidoveanu, 2013).

Innym utworem z dorobku literackiego Lema, który doczekał się dwóch różnych wersji w języku rumuńskim, jest tom opowiadań *Cyberriada* (*Ciberiada*). Pierwsze tłumaczenie, autorstwa Mitu, ukazało się w 1976 roku w kolekcji „Fantastic Club” wydanej przez Albatros, a w 1994 roku zostało wznowione przez Nemirę. Edycja ta została rozszerzona o trzy opowiadania, które wcześniej usunięto z powodu cenzury: *Basmul despre cele trei mașini povestioare ale regelui Genialon*; *Altruizina sau povestea adevărată a sihastrului Bunișus care a vrut sa fericească cosmosul, și ce a ieșit din asta*; *Ferconex*. „Zdałem sobie sprawę, że niektóre części [*Cyberriady* – C.G.] mogą stanowić problem nie tyle dla tłumacza, co dla redaktora, jakiegokolwiek redaktora w Rumunii w 1974 roku! Niektóre aluzje były zbyt ostre, niektóre wyrażenia zbyt docelowe! Dlatego pierwsze rumuńskie tłumaczenie *Cyberriady* (1976) nie zawiera trzech ostatnich opowiadań z książki” – pisze Mitu w posłowie do wydania *Ciberiady* z 1994 roku (Mitu, 1994: 437). *Cyberriada* w zupełnie nowej wersji językowej i promowana jako „alegoryczny melanz baśni i nowoczesnej bajki” (opis na okładce) ukazała się nakładem wydawnictwa Curtea Veche, w 2021 roku, w tłumaczeniu Diaconu-Mureșan, z okazji 100-lecia urodzin Stanisława Lema oraz Roku Lema w Polsce.

Lem w sztukach wizualnych

Z okazji 100-lecia urodzin pisarza Instytut Polski w Bukareszcie zorganizował szereg wydarzeń, aby uhonorować geniusz polskiego filozofa i futurologa oraz zwrócić uwagę czytelników na człowieka, który nadał nowy kształt światowej literaturze SF. 19 października 2021 roku na ogrodzeniu Muzeum Historii Współczesnej Pałacu Șuțu w Bukareszcie odsłonięto wystawę ilustracji postaci Lema, wykonanych przez

polskiego ilustratora i projektanta Daniela Mroza na podstawie tekstów pisarza.

Teatr Excelsior w Bukareszcie wystawił dramat Davida Greiga pt. *Solaris*, oparty na powieści Lema o tym samym tytule. Sztuka została przetłumaczona i zaadaptowana na rumuńską scenę przez poetę Andreia Dósy. W roli Profesora wystąpił znany aktor Florin Piersic Jr., który zagrał doskonale (*Solaris – Teatrul...*, 2023).

Rok Stanisława Lema w Rumunii był zatem okazją do ponownego odkrycia i docenienia twórczości jednego z najwybitniejszych pisarzy SF XX wieku i jedyne go polskiego pisarza literatury fantastyczno-naukowej przetłumaczonego na język rumuński. Jego twórczość, choć wciąż niszo- wa w Rumunii, zyskuje na przestrzeni lat coraz większe uznanie. Dzięki różnorodnym wydarzeniom kulturalnym, tłumaczeniom i adaptacjom rumuńska publiczność miała szansę zbliżyć się do bogatego uniwersum literackiego Lema i zrozumieć jego wpływ na literaturę światową.

Literatura

10 autori polonezi în trenduri, 2022, „Revista Cultura”, 5.02.2022, <https://revistacultura.ro/cei-mai-cititi-autori-polonezi/> [dostęp: 4.11.2024].

2021, anul Stanisław Lem în Polonia, 2021, „România Literară”, nr 40/2021, <https://romanaliterara.com/2021/10/2021-anul-stanislaw-lem-in-polonia/> [dostęp: 5.11.2014].

Cholewa O., 2015, *O scurtă privire asupra SF-ului din Polonia*, „Fantastica Revista SRSFF”, <https://fantastica.ro/o-scurta-privire-asupra-sf-ului-din-polonia/> [dostęp: 7.11.2024].

Constantinescu M., red., 2022, *O istorie a traducerilor în limba română în secolul al XX-lea* (ITLR), vol. 2, Editura Academiei Române, București.

Csicsery-Ronay I. Jr., 2020, *Douăzeci și două de răspunsuri și două postscriptumuri: interviu cu Stanisław Lem*, „Fantastica Revista SRSFF”, 13.12.2010, <https://www.srsff.ro/2010/12/douazeci-si-doua-de-raspunsuri-si-doua-post-scriptumuri-interviu-cu-stanislaw-lem/> [dostęp: 7.11.2024].

- Geambașu C., 2002, *Eden sau funcția semantică a motivului călătoriei interplanetare*, w: C. Geambașu, *Scriptorii polonezi (secolul XX)*, Paideia, București, s. 119–127.
- Geambașu C., 2006, *Stanisław Lem sau aventura semanticii*, „România Literară”, nr 15, https://web.archive.org/web/20210423000622/http://romlit.romanialiterara.com/index.pl/cum_l-am_cunoscut [dostę: 5.11.2024].
- Geambașu C., red., 2011, *Bibliografia traducerilor din literaturile slave (1945–2011)*, Editura Universității din București, București.
- Ghidoveanu Ș., 2013, *Bibliografia generală a ficțiunii speculative în România (începând cu 1856) – Anii 1988–1989*, 20.10.2013, <https://moshulsf.wordpress.com/2013/10/20/bibliografia-general-a-ficțiunii-speculative-in-romania-incepand-cu-1856-anii-1988-1989/> [dostę: 8.11.2024].
- Graur N., 2006, *Stanisław Lem a plecat spre stele*, „Observator Cultural”, 13.04.2006, <https://www.observatorcultural.ro/articol/stanislaw-lem-a-plecat-spre-stele-2/> [dostę: 6.11.2024].
- Kołodziejczak T., 2015, *Cu balonul pe Solaris*, „Fantastica Revista SRSFF”, <https://fantastica.ro/cu-balonul-spre-solaris/> [dostę: 7.11.2024].
- Mitu M., 1976, *Un mare umanist: Stanisław Lem*, w: S. Lem, *Ciberiada*, Albatros, București, s. 294–303.
- Mitu M., 1994, *Un maestru al literaturii științifico-fantastice și un mare umanist: Stanisław Lem*, w: S. Lem, *Ciberiada*, Nemira, București, s. 430–435.
- Mitu M., 2006, *In memoriam Stanisław Lem: Cum l-am cunoscut*, „România Literară”, nr 15, https://web.archive.org/web/20210423000622/http://romlit.romanialiterara.com/index.pl/cum_l-am_cunoscut [dostę: 6.11.2024].
- Solaris – Teatrul Excelsior*, 14.04.2023, <https://lateatru.eu/solaris-teatrul-excelsior/> [dostę: 8.11.2024].
- Stanciu F., 2020, *Glasul Domnului de Stanisław Lem*, *Galaxia* 42. Revistă online de SF&F, 21.12.2020, <https://galaxia42.ro/recenzii/recenzie-de-carte/glasul-domnului-de-stanislaw-lem-8506.html> [dostę: 7.11.2024].
- Szoke L. de, 2012, *Interviu cu Dan Mihai Pavelescu: SF pur*, „Biblioteca lui Liviu”, 19.05.2012, <https://bibliotecaluiliviu.ro/2012/05/19/interviu-cu-mihai-dan-pavelescu-sf-pur/> [dostę: 11.11.2024].
- Zwierzchowski M., 2015, *„Congresul viitorologic” sau scena ficțiunii speculative poloneze contemporane după Lem*, „Fantastica Revista SRSFF”, <https://fantastica.ro/>

congresul-viitorologic-sau-scena-fictiunii-speculative-poloneze-contemporane-dupa-lem/ [dostęp: 5.11.2024].

CRISTINA GODUN – Professor, Department of Russian and Slavic Philology, University of Bucharest, Romania / prof., Wydział Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej, Uniwersytet Bukareszteński, Rumunia.

Romanian specialist in Polish studies, literary scholar, and a translator of Polish and English literature. She is an Associate Professor in the Department of Russian and Slavic Philology at the University of Bucharest. She has authored academic publications in the field of literature and linguistics, including a monograph on the dramaturgy of Tadeusz Różewicz, *Teatr Tadeusza Różewicza* [The Theatre of Tadeusz Różewicz] (București 2008), a Polish-Romanian dictionary (București 2014), and a comprehensive Polish-Romanian dictionary (Bucharest, 2019). She has translated 40 works by well-known Polish writers (including Witold Gombrowicz, Andrzej Stasiuk, Olga Tokarczuk, and Szczepan Twardoch) into Romanian. Her main research interests include contemporary literature, literary reception, translation theory, and language teaching.

Rumuńska polonistka, literaturoznawczyni, tłumaczka literatury polskiej i angielskiej, profesor nadzwyczajna na Wydziale Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej Uniwersytetu Bukareszteńskiego. Autorka publikacji naukowych w dziedzinie literatury i językoznawstwa, m.in. monografii o dramaturgii Tadeusza Różewicza *Teatr Tadeusza Różewicza* (București 2008); *Słownika polsko-rumuńskiego* (București 2014); *Wielkiego słownika polsko-rumuńskiego* (Bukareszt, 2019). W jej tłumaczeniu na język rumuński ukazało się 40 utworów znanych polskich pisarzy (m.in. Witolda Gombrowicza, Andrzeja Stasiuka, Olgi Tokarczuk i Szczepana Twardocha). Główne zainteresowania badawcze to: literatura współczesna, recepcja literatury, teoria przekładu oraz glottodydaktyka.

E-mail: cristina.godun@lils.unibuc.ro